Μακεδονικά

Τόμ. 17, Αρ. 1 (1977)

Μιχαήλ Χατζή Ιωάννου, Αστυγραφία
Θεσσαλονίκης, ήτοι τοπογραφική περιγραφή της
Θεσσαλονίκης

Μαρία Βαφειάδου-Βογιατζάκη

doi: [10.12681/makedonika.392](https://doi.org/10.12681/makedonika.392)

Copyright © 2015, Μαρία Βαφειάδου-Βογιατζάκη

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βαφειάδου-Βογιατζάκη Μ. (1977). Μιχαήλ Χατζή Ιωάννου, Αστυγραφία Θεσσαλονίκης, ήτοι τοπογραφική περιγραφή της Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 17(1), 471–472. <https://doi.org/10.12681/makedonika.392>

ὕπ' ἀριθμ. 38 ἔγγραφον «'Ενωτικὸν Πατριαρχικὸν Σιγillιδῶδες Γράμμα», ἐπὶ πατριάρχου Καλλινίκου τοῦ Β', κατ' Ὀκτώβριον, τοῦ 1698 (σ. 73).

Κατὰ τὸ Σιγillιδῶδες τοῦτο Γράμμα, ἡ Πατριαρχικὴ 'Εξαρχία τῆς Κερασοῦντος ἐνοῦται μὲ τὴν μητρόπολιν τῆς Τραπεζοῦντος, κατ' αἴτησιν τοῦ μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Νεκταρίου (1689-1706), ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι θὰ συνεχιζέτο ἡ ἐτήσια πληρωμὴ τῶν 30 γροσίων εἰς τὸν 'Εξαρχον Δικαιοφύλακα Ἀντώνιον Σπανδωνήν (σ. 31).

Τὰ 154 ἐν συνόλῳ ἔγγραφα τῶν κωδίκων Β καὶ Γ, λεπτομερῶς ὑπομνηματισμένα ὑπὸ τοῦ συγγραφέως, προάγουν τὰς γνώσεις μας εἰς τοὺς ἐπὶ μέρους τομεῖς τῶν ἐπισκοπικῶν καταλόγων, τῆς ἐκκλησιαστικῆς πειθαρχίας καὶ τάξεως, τῆς ἱστορίας διαφορῶν μονῶν, τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Μεγάλης 'Εκκλησίας καί, καθὼς ἰδιαιτέρως ἐπεσημάνθη, τῆς διαρρυθμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁρίων ἐπαρχιῶν τινῶν τοῦ Θρόνου. Ὡς ἐκ τούτων, οἱ δύο οὗτοι τόμοι προστίθενται ἀναμφιβόλως εἰς τὴν βιβλιογραφίαν ὡς μία ἐπὶ πλέον ἀξιόλογος πηγὴ τῆς ἐν γένει ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καὶ δὴ καὶ τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιαστικῶν διαμερισμάτων τοῦ Θρόνου τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Εὐχόμεθα, ὁπως ὁ συγγραφεὺς φέρῃ εἰς πέρας τὸ λίαν δημιουργικὸν τοῦτο ἔργον του.

Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἵμου

ΑΘΑΝ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Μιχαήλ Χατζή Ἰωάννου, Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης, ἥτοι τοπογραφικὴ περιγραφή τῆς Θεσσαλονίκης, Ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἡ Μακεδονία», 1880, σελ. 116 (Β' ἐκδοσις φωτοτυπημένη. Ἐκδόσεις Νέας Πορείας, Θεσσαλονίκη 1976).

Ἡ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ πλοῦσια μνημεῖα τῆς ἀπετέλεσαν ἀπὸ πολλὰ χρόνια τὸ κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος πολλῶν ἐρευνητῶν, ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων, καὶ πλῆθος σχετικῶν μελετῶν ἔχει γραφῇ. Ἡ ἔρευνα αὐτὴ γιὰ τὴν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν ἀρχαιολογικῶν προβλημάτων ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολῇ τοὺς εἰδικοὺς ἐπιστήμονες καὶ ἡ προσπάθειά τους στρέφεται στὴν ἀνέυρεση νέων στοιχείων, πού ἀφοροῦν τὰ μνημεῖα πού ἐξαφανίστηκαν κατὰ τὴ διάρκεια τῶν αἰώνων ἢ πού σόθηκαν παραμορφωμένα ἀπὸ ἐπισκευὲς καὶ προσθηκὲς. Παρόλο ὅτι ἡ ἐπιστῆμὴ ἔχει νὰ παρουσιάσῃ στὸν τομέα αὐτὸ μεγάλα ἐπιτεύγματα, γιὰ τοὺς ἐρευνητὲς τῶν μνημείων τῆς Θεσσαλονίκης ὑφίσταται βασικὰ τὸ ἐξῆς μειονέκτημα: Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Θεσσαλονίκης καταστράφηκε ἀπὸ τὴν πυρκαϊὰ τοῦ 1917 καὶ ἡ ἀνοικοδόμησις πού ἐπακολούθησε ἀλλοίωσε τὴ μορφή τῆς παλιάς πόλης. Πολύτιμες ἐπομένως εἶναι οἱ πληροφορίες πού μᾶς παρέχουν κείμενα παλαιότερων ἐρευνητῶν, οἱ ὅποιοι εὐτύχησαν νὰ μελετήσουν τὴ Θεσσαλονίκη καὶ τὰ μνημεῖα τῆς, προτοῦ ὑποστοῦν τὴ φθορὰ ἀπὸ τὶς αἰτίες πού ἀναφέραμε. Ἐνα τέτοιο βιβλίον εἶναι καὶ ἡ «Ἀστυγραφία Θεσσαλονίκης» τοῦ Μιχαήλ Χατζή Ἰωάννου.

Τὸ βιβλίον χωρίζεται σὲ πέντε κεφάλαια. Στὸ πρῶτον πού ἐπιγράφεται «Προοίμιον», γίνεταί λόγος γενικά γιὰ τὴ θέση τῆς Θεσσαλονίκης, τὸ κλίμα, τὴ χλωρίδα, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν παιδεία τῆς. Στὸ δεύτερον κεφάλαιον, «Ἡ ἰδίως πόλις», περιγράφονται τὰ τεῖχη μὲ τοὺς πύργους καὶ τὶς πύλεις τούς. Τὸ τρίτον κεφάλαιον ἀφορᾷ τὰ μέρη τῆς πόλης, ἀναφέρονται δηλαδὴ οἱ διάφορες συνοικίες, οἱ ὁδοὶ καὶ τὰ προάστια. Στὸ ἐπόμενο τέταρτον κεφάλαιον περιγράφονται τὰ διάφορα δημόσια κτήρια, τὰ ἀνάκτορα, ἡ ἀγορὰ, τὸ στάδιον, ὁ ἱππόδρομος κ.λ. Τέλος, στὸ πέμπτον κεφάλαιον ὁ συγγραφεὺς μιλεῖ γιὰ τὶς ἐκκλησίες, τὶς ἐκάστοτε μητροπόλεις καὶ τὰ μοναστήρια πού βρισκόνταν μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν.

Ὁ συγγραφεὺς δὲν περιορίζεται μόνον στὴν περιγραφή τῆς πόλης καὶ τῶν μνημείων τῆς, ἀλλὰ, χρησιμοποιώντας τὶς γνωστὲς στὴν ἐποχὴ του πηγές, καθὼς καὶ περιγητικὰ κείμενα καὶ σχετικὲς μελέτες παλαιότερων τοῦ ἐρευνητῶν, προχωρεῖ σὲ χρονολογήσεις

και ἑρμηνεῖς, πολλὲς ἀπὸ τὶς ὁποῖες θεωροῦνται ἐπιτυχεῖς. Βεβαίως ἡ σημερινὴ ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα καὶ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν ἔχουν ἀνατρέψει ὀρισμένους ἀπόψεις του, πράγμα ὁπωσδήποτε φυσικὸ, ἀν ληφθῇ ὑπ' ὄψη τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ συνθήκες τῆς ἐποχῆς του ἦταν πολὺ δυσμενεῖς γιὰ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴν ἔρευνα. Ἡ ἀξία τοῦ βιβλίου δὲν μειώνεται καθόλου γι' αὐτὸ, ἀλλὰ ἀντιθέτως οἱ λεπτομερεῖς περιγραφές του τὸ καθιστοῦν πολὺτιμο βοήθημα γιὰ τὸν σημερινὸ ἑρευνητὴ. Αὐτὸ ἐξάλλου ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὅλοι οἱ νεώτεροι μελετητὲς τῆς τοπογραφίας τῆς Θεσσαλονίκης πάντοτε ἀνατρέχουν στὶς σελίδες τῆς «'Αστυγραφίας». Ἔτσι εἶναι ἀξία συγχαρητηρίων ἡ πρωτοβουλία τῆς «Νέας Πορείας» νὰ μᾶς παραδῶσθαι σὲ φωτοτυπημένη ἐπανεκδόσει τοῦ σπάνιου αὐτοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖο γίνεται τώρα πῶς εὐχρηστο μὲ τὴν προσθήκη εὐρετηρίου.

Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΜΑΡΙΑ ΒΑΦΕΙΑΔΟΥ - ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗ

Κωνσταντίνου Γ. Σταλίδη, Ἡ Ἁγία Τριάδα Ἐδέσσης, ἔκδοσις Φιλοπροδούου Συλλόγου Ἐδέσσης «Μέγας Ἀλέξανδρος», ἀρ. 10, Ἐδεσσα 1977, σελ. 129, 20 εἰκόνες καὶ 40 πίνακες ἐκτὸς κειμένου.

Ἡ συμβολὴ τοῦ κ. Σταλίδη στὴ γνῶσις τῆς τοπικῆς ἱστορίας τῆς Ἐδέσσης εἶναι πολὺ ἀξιόλογη. Ἐγκατεστημένος ἐδῶ καὶ ἀρκετὰ χρόνια στὴν πόλιν αὐτή, ὅπου ὑπηρετεῖ σάν φιλόλογος, ἀνέπτυξε ἔντονη δραστηριότητα στὸν πνευματικὸ καὶ πολιτιστικὸ τομέα καὶ δημοσίευσεν πολλὰ ἄρθρα στὸ περιοδικὸ «Ἐδεσσαϊκά Χρονικά» κυρίως, ἀλλὰ καὶ αὐτοτελεῖς μελέτες ποὺ ἀναφέρονται στὴ νεώτερη ἱστορία τοῦ τόπου.

Τὸ τελευταῖο βιβλίο τοῦ συγγραφέως, ἔκδοσις τοῦ Φιλοπροδούου Συλλόγου «Μέγας Ἀλέξανδρος», ἀφορᾷ τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδας, ποὺ βρίσκεται στὸ Λόγιο τῆς Ἐδέσσης. Μετὰ τὸν πρόλογο καὶ ἓνα παλιὸ ποίημα γιὰ τὴν ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Τριάδας, ὁ συγγραφεὺς μιλεῖ γιὰ τὴν Ἰδρυση τῆς μονῆς, ποὺ σύμφωνα μὲ τὶς ὑπάρχουσες μαρτυρίες τοποθετεῖται στὰ 1864. Τὸ καθολικὸ, ὡς ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδας, προὐπῆρχε τῆς μονῆς καὶ στὰ 1865 ἀνοικοδομήθηκε ἐκ βάθρων, ὅταν μητροπολίτης Βοδενῶν ἦταν ὁ Νικόδημος Τενέδιος, χάρις στὶς προσφορὰς Ἐδεσσαίων. Τὶς συντεχνίες αὐτὲς ποὺ συνέβαλαν στὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, καθὼς ἐπίσης τοὺς ἐπιτρόπους, τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς ψάλτες, ποὺ ὑπηρετήσαν στὸ μοναστήρι μέχρι τὰ 1908, τοὺς ἀναφέρει ὁ συγγραφεὺς ἀντλῶντας ἀπὸ τὸν κώδικα τῆς μονῆς.

Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο ὁ συγγραφεὺς ἀσχολεῖται μὲ τὴν περιγραφή τοῦ ναοῦ, τῶν τοιχογραφιῶν, τῶν φορητῶν εἰκόνων κ.λ. Ἐδῶ ἔχουμε νὰ κάνουμε ὀρισμένες παρατηρήσεις σχετικὰ μὲ τὴν ἐπιστημονικὴ ὁρολογία ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθῇ. Ἔτσι στὴ σ. 39 ὁ ναὸς χαρακτηρίζεται «βασιλικὸν ρυθμοῦ», ἐνῶ οἱ ναοὶ τοῦ τύπου αὐτοῦ ὀνομάζονται βασιλικές. Ἐπίσης πῶς κάτω, στίς σσ. 41, 42, παραστάσεις ὅπως ἡ Πλατυτέρα, ὁ Χριστὸς Ἀναπεσών, ὁ Εὐαγγελισμὸς θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ ἀναφέρονται μὲ τὴ γνωστὴ αὐτὴ καθιερωμένη ὀνομασία τους, ἀντὶ περιφραστικά, «ἡ Παναγία μὲ ἀνοιχτὰ χέρια», ἢ ὁ Χριστὸς Παιδί, ἑαυλωμένος», ἢ τέλος «... ὁ Ἄγγελος Γαβριὴλ καὶ... ἡ Παναγία».

Στὴ συνέχεια ὁ συγγραφεὺς μιλεῖ γιὰ τὰ πανηγύρια ποὺ γίνονταν στὸ μοναστήρι στίς γιορτὲς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος καὶ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ καὶ ἀκόμη ἀναφέρει τὶς διάφορες παραδόσεις ποὺ ὑπάρχουν γιὰ τὴν ἀνοικοδόμησι τῆς μονῆς καὶ γιὰ θαύματα καὶ θεραπείες ἀσθενῶν. Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο περιγράφονται διάφορα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα καὶ ἐπιγραφές, τῆς ρωμαϊκῆς κυρίως ἐποχῆς, ποὺ βρέθηκαν ἐντοιχισμένα στὸ χριστιανικὸ ναὸ ἢ σκόρπια στὸ γύρω χώρο.